

Олександр Санніков,*доктор психологічних наук, професор,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6743-0182>***Лаура Жорняк,***бакалавр спеціальності «053 Психологія»,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8526-2705>*

САМОАНАЛІЗ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ

Представлені результати теоретико-емпіричного дослідження самопізнання власного духовного світу, самоаналізу, тобто рефлексивності, яка розглядається як властивості особистості професіонала. Інтенсивне зростання прикладних досліджень рефлексивних процесів, виділення психології рефлексії в самостійний напрямок прикладної психології робить актуальним вивчення закономірностей її прояву в ситуації вибору, у прийнятті рішень, у різних видах професійної діяльності. Метою статті є визначення ролі й місця самопізнання, рефлексивності в прийнятті рішень, а також установлення закономірних взаємозв'язків рефлексивності й особистісних властивостей прийняття розв'язків.

Здійснено аналіз існуючих підходів до розуміння «рефлексивності», показано її функціональні можливості як опорного механізму професіоналізації особистості, умови ситуації, при яких здійснюється розгортання рефлексивності в професійній самореалізації. Рефлексивність розглядається як властивість особистості, яка проявляється в здатності усвідомлювати й адекватно оцінювати себе й зовнішній світ, щоб діяти ефективно в мінливому середовищі. Рефлексивність – це здатність особистості аналізувати саму себе, виявляти мотиви власних учинків та рішень, оцінювати свої дії й події в минулому, в сьогоденні й майбутньому (свої емоційні стани, зміни рис особистості й характеру, успішні або невдалі результати реалізації прийнятих рішень і діяльності). У теоретичному аналізі розглянуті роль рефлексивності в життєдіяльності особистості, особливості її прояву в прийнятті розв'язків, стильова своєрідність рефлексивності в ситуаціях вибору й реалізації дій у професійній діяльності.

Емпірично підтверджена функція контролю рефлексивності за простором ресурсів самореалізації особистості професіонала. Результати аналізу досліджуваних характеристик наведені на таких широко використовуваних психодіагностичних методиках, як оцінка рівня рефлексивності, опитувальник прийняття рішень, мультидименціональні шкали рішимості, особистісні фактори прийняття рішень. За допомогою кореляційного аналізу встановлені статистично значимі взаємозв'язки рефлексивності зі шкалами рішимості й властивостями прийняття рішень особистістю. Статистично значимі взаємозв'язки, які були виявлені, показали більш високий рівень зв'язків рефлексивності, показників далекоглядності й старанності. Якісний аналіз за допомогою методу профілів дозволив вивчити психологічні особливості рішимості професіонала в осіб, які різняться рівнем рефлексивності.

Ключові слова: самопізнання, рефлексивність, рішимість особистості, прийняття рішень, вибір, професіонал.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. Вивчення закономірностей поведінки особистості, пошук психологічних особливостей її вибору й прийняття рішень у сучасних умовах стає особливо актуальним. У навколишньому соціальному просторі відбуваються тепер глобальні зміни, які торкнулися не тільки сфери економіки, але наклали свій відбиток на всі напрямки соціального розвитку суспільства: освіти, технологію, політику. Такі зміни відбилися й у поглядах на природу, структуру й механізми прийняття рішення особистістю. Характерним для сучасної психології є повернення до класичних, традиційних поглядів на прийняття рішення як на «вибір», що частково знайшло своє підтвердження: а) у розвитку лінії досліджень психології вольових дій (Шамлян, 2024, с. 77); б) у дослідженнях когнітивних і метакогнітивних процесів (Ватан, 2021, с. 11); а також

в) у дослідженнях безпосередньо рефлексивності (Заїка, Зімовін, 2014; Санніков, Солунін, 2019). У сучасній психології спостерігається інтенсивне зростання експериментальних і прикладних досліджень рефлексивних процесів, так і поглиблений аналіз їх теоретичних підстав. У цілому це свідчить також і про виділення й становлення такої особливої області знання, як психологія рефлексії (Воронова, 2021; Роганова, Рашидова & Роганов, 2023).

Дослідники відзначають, що саме завдяки рефлексивності особистість «...опановує життєвим шляхом, власним розвитком, здатна освоювати суб'єктну позицію в суспільних відносинах» (Заїка, Зімовін, 2014, с. 90). Функціональні можливості, які забезпечує особистості рефлексивність, роблять обґрунтованим її визначення як системної психічної властивості. Доведено, що рефлексивність є інтегрованим симптомо-

комплексом більш простих психічних властивостей, кожна із яких характеризується не тільки власною динамікою, але й образами розгортання (рефлексивними стратегіями), і розташування у підсистемі здатностей. Звідси рефлексивність особистості – це її здатність до напрямку власної діяльності на саму себе, на власні особливості щодо можливості самоконструювання, саморозвитку.

Як наслідок, результатом диференціації психологічної науки, а також закономірним кроком у поглибленні досліджень і узагальненні результатів, є виділення психології рефлексивності в самостійний напрямок. Крім того, при аналізі змісту й складу рефлексивних процесів, які пов'язані із прийняттям і реалізацією рішень, необхідно враховувати ще одну важливу обставину. Поруч із властиво когнітивною рефлексією, стає не тільки можливим, але й об'єктивно необхідним більш глибокий структурний аналіз рефлексивності. Так представниками метакогнітивізму, одного з напрямків сучасної когнітивної психології, а також у розробленій раніше концепції інтегральних процесів психічної регуляції діяльності, вивчено й описано безліч різноманітних типів і класів, форм і модусів рефлексивності (Ваган, 2021; Горбань, 2021; Шамлян, 2024).

Так, у раніше проведених дослідженнях було доведено, що одночасно відбувається і активація рефлексії, і її розгортання при аналізі «складних» і неоднозначних ситуацій (таких як пошук і вибір варіанта розв'язку, оцінка умов його реалізації, прийняття остаточного рішення, у ситуації будь-якої соціальної взаємодії особистості) і є однією із групи опорних механізмів розвитку професіоналізму особистості. При цьому, будучи характеристикою «розуму», однією з функціональних підсистем прийняття й регуляції рішень, які ухвалює професіонал, рефлексія особистості не тільки зв'язує воєдино інші підсистеми регуляції, але й забезпечує їхню погоджену взаємодію (наприклад, адекватне «включення» і прояв ціннісно-значеннєвої сфери при її активній участі у виборі особистості, у прийнятті й реалізації остаточного рішення) (Санніков, 2016, с. 6; Санніков, Солунін, 2019, с. 138).

Дослідники показали, що різноманітне розуміння рефлексивності припускає, у тому числі, і її спеціальний розгляд як «психічної властивості». Тобто рефлексивність, таким чином, може бути представлена як якісно своєрідна, інтегральна властивість особистості. Рефлексивність, як і багато інших властивостей особистості професіонала, відрізняються вираженою складною структурою, що дає можливість організації їх моделювання, строгого формального опису, а також виміру за допомогою методичних засобів (Кондратенко, 2022, с. 20; Маскалева, 2019, с. 91; Роганова, Рашидова, Роганов, 2023, с. 145). В аспекті нашого розгляду це означає, що вона також може бути розглянута як кількісно обмірюваний аргумент у пошуку й виявленні нових функціональних залежностей і зв'язків.

Параметр рефлексивності є не просто важливим для забезпечення діяльності, поведінки, прийняття

рішень, а найчастіше – найбільш специфічним і основним. Саме вона в прийнятті рішень забезпечує варіативні можливості особистості (її складність, багатогранність, суперечливість – її унікальність). Завдяки рефлексивності особистість у стані реалізовувати можливості по керуванню закономірностями свого функціонування (або впливати на них). Найбільш важливе значення рефлексивності в тому, що через рефлексивні процеси здійснюється регулювання, а почасти й розкриття свого потенціалу, своїх ресурсів і особливостей самої себе.

Рефлексивність як психічна властивість зв'язує у свідомості людини відношення до себе й до інших, до професійної діяльності й до світу взагалі. Ця зв'язаність відображає цілісність особистості й багато в чому визначає її життєву позицію. Результати безлічі проведених досліджень, які були отримані для різних умов організації експерименту й параметрів генеральної сукупності обстежених, дозволяють стверджувати, що процеси саморегуляції й адаптації залежать від ресурсів особистості, їх рекомбінації, серед безлічі яких найбільш значиме місце по праву займає рефлексивність. Саме рівень її сформованості багато в чому визначає індивідуальність людини, відображає рівень суб'єктності особистості, погодженості її внутрішніх уявлень і думок, що дозволяє людині не тільки діяти активно в ситуації прийняття рішень, але й зробити цей нерідко єдино правильний конструктивний вибір. Рефлексивність, як одна з основних граней психічної реальності, співвідноситься з рефлексією в цілому і є особливою якісною характеристикою особистості та її психіки.

Необхідно відзначити, що рефлексивна функція особистості не виникає, але актуалізується й реалізується в будь-яких психологічних практиках, більш виразно це проявляється в практичній діяльності сучасного психолога (при появі утруднень), і насамперед, у різноманітних ситуаціях прийняття рішень. Усвідомлення необхідності ухвалювати рішення і оцінювати поточну ситуації (включаючи висування й пророблення прийнятних варіантів, їх скрупульозний аналіз і вибір надалі найкращого з наявних, узгодження варіанта вибору й прийняття остаточного рішення), усе це відбувається в жорстких умовах при необхідності долати численні труднощі. Без подолання суб'єктивно усвідомлюваних труднощів, без побудови концептуальної моделі необхідної послідовності дій і операцій, які нейтралізують реальні причини труднощів та спрямовані на реалізацію адекватного умовам варіанта рішення, неможливо ні виробити, ні прийняти не тільки ефективний, але й корисний для особистості варіант розв'язування проблеми (Саннікова, Санніков, 2024, с. 653).

Мета – узагальнення результатів дослідження закономірних зв'язків між рефлексивністю й характеристиками прийняття рішення, визначення місця рефлексивності в структурі психологічної системи прийняття рішень особистістю. **Завдання дослідження:**

1) провести аналіз теоретико-методологічних основ рефлексивності, розкрити природу психологічної властивості «рефлексивність»; 2) виявити психологічні умови, які можуть забезпечити розвиток рефлексивності особистості; 3) установити провідні кореляційні взаємозв'язки рефлексивності й властивостей прийняття рішень; 4) виконати порівняльний аналіз рефлексивності й властивостей прийняття рішення в рефлексивних і нерефлексивних осіб.

Методи дослідження. Емпіричне дослідження проводилося в кілька етапів. На першому, підготовчому, продумувалися логіка й стратегія емпіричного дослідження, обґрунтовувалася вибірка обстежених. На другому етапі був сконструйований комплекс зі складу існуючих психодіагностичних методик, які, по-перше, відповідають мети дослідження, і, по-друге, є валідними й надійними. Третій етап був присвячений збору даних з подальшою їхньою обробкою й інтерпретацією. Вибірку обстежуваних склали 96 осіб, у віці від 19 до 39 років, студенти й магістранти денної і заочної форм навчання соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

У дослідженні був використаний комплекс наступних методик: а) Визначення рівня рефлексивності, Рфл (В. Пономарева); б) Особистісні фактори прийняття рішень, ОФР-25 (Т. Корнілова); в) Опитувальник прийняття рішень, ОПР (Г. Айзенк); г) Опозиції, модифікація МБТИ (І. Майерс, К. Бриггс); д) Мультидименціональні шкали рішимості МШР (Санніков, 2016; Саннікова, Санніков, 2024). Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою програми IBM Statistics SPSS 23.0.

Результати дослідження та їх обговорення. Приступаючи до дослідження, ми припустили, що сформований в особистості до моменту проведення дослідження рівень рефлексивності, певним чином виявить себе не тільки в структурі взаємозв'язків з показниками прийняття рішень, але й знайде відображення в частотах використання конкретних типів дій при реалізації ухваленого рішення. У якості таких використовувалися стильові характеристики особистості, яка ухвалює рішення, «стратегії поведінки», якими особистість віддає суб'єктивну перевагу при реалізації вже ухваленого рішення, тобто є для неї звичними. Основою такого припущення була інформація про характеристики реалізації когнітивної стратегії «рефлексивність – імпульсивність» (Пісоцький, 2008).

Дж. Каганом у 1965 році при вивченні діяльності, змістом якої було ухвалення рішення в умовах невизначеності, й було потрібно здійснити правильний вибір з деякої безлічі альтернатив, був виведений стиль поведінки «рефлексивність – імпульсивність». Вивчення результатів досліджень Дж. Кагана, Дж. Мальдонадо і М. Фрідріха показало, що особи з високим рівнем імпульсивності («імпульсивні») гірше, ніж особи з високим рівнем рефлексивності,

справляються із завданнями на вирішення проблем (особливо в тому випадку, коли не зазначено альтернативні варіанти відповіді). «Рефлексивні» особи краще справляються із завданнями в умовах низького контролю на протигагу «імпульсивним», які більш ефективні при високому рівні контролю. У завданнях на розпізнавання стимулів рефлексивні використовують більш консервативні стратегії, ніж імпульсивні, і тому виявляються більш точними. Саме ці особливості обумовили вибір конкретних методик дослідження.

Деякі пояснення щодо системи використовуванних понять. Рефлексія представляється нам однією з найбільш важливих характеристик особистості, яка зв'язана не тільки з навченістю особистості, але й багато в чому визначає її професійну й загальну успішність у різноманітних видах діяльності (Москалева, 2019; Роганова, Рашидова, Роганов, 2023).

Для визначення рівня схильності до ризику ми використовували методику «Особистісні фактори прийняття розв'язків» Т. Корнілової. Результати її використання дозволяють оцінити рівень сформованості двох особистісних властивостей – готовності до ризику й раціональності. Автор розглядає їх у якості психологічних змінних, які показують своєрідність особистісної регуляції в ситуації вибору й прийняття рішень у широкому діапазоні ситуацій життєдіяльності. При створенні опитувальника, у якості вихідної передумови було прийнято, що особистість може продуктивно використовувати тільки ті з можливих варіантів вирішення ситуацій невизначеності, які є усвідомленими. Цим пояснюється, чому в якості стимульного матеріалу опитувача були використані ситуації, які відображають суб'єктивні репрезентації ризику в самосвідомості особистості.

Необхідно також урахувати, що автори методики розуміють готовність до ризику як особистісну властивість саморегуляції. Саме готовність особистості до ризику дозволяє їй здійснювати вибір, ухвалювати остаточний розв'язок і реалізовувати його в ситуаціях невизначеності. Таким чином, це не особистісна диспозиція, а використання узагальненої характеристики сукупності образів виходу суб'єкта із ситуацій невизначеності. Показник «раціональності» оцінює готовність особистості до постійного орієнтування в ситуації, обмірковуванню своїх варіантів рішення, до реалізації дій при оцінці реальної можливості вирішити ситуацію. Раціональність може відбивати також і готовність особистості до прийняття ризикованих рішень.

При визначенні структури «рішимості» як багатомірної властивості особистості, яка забезпечує прийняття ефективних рішень (вибір у складних професійних і життєвих ситуаціях), ми опиралися на наступні логічні міркування:

– особливості особистості в ситуації вибору можуть бути краще описані комбінацією властивостей. Дані властивості проявляються в ситуації прийняття рішень, де в якості характеристик виступають компоненти рішимості;

Таблиця 1а

Кореляційні взаємозв'язки між показниками рефлексивності, рішимості й особистісних властивостей прийняття розв'язків

Показники	Рфл				Опозиції	
	РфР	РфА	РфМ	ЗРф	І	Н
Ргд	227*		315**	254*		
Імп		-244*			-273**	
ГдР		-217*		-227*	-304**	
РфР		237*	416**	654**	208*	217*
РфА			233*	586**	258*	
РфМ				778**		
РфВ				383**		
ЗРф					227*	

Таблиця 1б (продовження)

Показники	Шкали рішимості, МШР					
	СтР	Ркр	ТнР	Двр	Рфл	ОсР
Імп		321**		-278**	-202*	-386**
Рац		-229*		316**		
ГдР		315**				-269**
РфА		-278	237*			267**
РфМ				277**		339**
ЗРф	-214*			243*		380**
S	204*			230*		
J				222*		
СтР		237*	513**	241*	229*	234*
ТнР				217*		250*
Двр					453**	563**
Рфл						503*

Таблиця 1в (продовження)

Показники	Шкали рішимості, МШР				
	Спр	Авр	Аср	Нзр	Дгр
РфА	-275**	-250*			
РфМ		-234*			
РфВ	-216*				-257*
ЗРф	-265**	-299**			
Рфл	-312**		311**	209*	
ОсР			229*		

Примітка: 1. Нулі й коми не позначено; 2. Позначення * – рівень значимості $\rho \leq 0,05$; ** – рівень значимості $\rho \leq 0,01.3$. Умовні скорочення показників рівня рефлексивності: РфР – рефлексія минулого, РфА – рефлексія актуальна, РфМ – рефлексія майбутнього, РфВ – рефлексія взаємодії; ЗРф – загальний рівень рефлексивності; 4. Умовні скорочення особистісних факторів прийняття рішень: Рац – раціональність, Гдр – готовність до ризику; 5. Умовні позначки скорочення показників опозиції: І – інтроверсія, Н – інтуїтивний тип, S – сенсорний тип, J – вирішальний тип; 6. Умовні скорочення шкал рішимості: Стр – стрімкість, Ркр – ризикованість, Тнр – толерантність до невизначеності; Двр – далекоглядність, Рфл – рефлексивність, Оср – докладність, Спр – спонтанність, Гнр – гнучкість, Авр – авантюризм, Аср – асертивність, Нзр – незалежність, Дгр – догматичність.

– кожний компонент рішимості являє собою біполярний континуум;

– виразність властивості визначається конкретним значенням, вимірюваним в діапазоні між двома його полюсами;

– у психологічній системі прийняття рішень виділяються патерни різних характеристик, які зв'язані із властивостями особистості. Вони відповідають її уявленню про особливості реалізації прийнятого варіанта рішення, відбивають специфіку взаємодії ситуації й особистості, яка ухвалює життєво важливі розв'язки;

– існують індивідуально-психологічні відмінності між особистостями, що полягають у специфіці рішимості, що викликане множинними варіантами якісно-кількісних комбінацій досліджуваних характеристик, що входять у її структуру (Sannikova, Sannikov, Husak, 2020, с. 137).

Для визначення складу показників ухвалення рішення нами була використана методика «Мультидименціональні шкали рішимості». Ця методика спрямована на діагностику різнорівневих показників рішимості й заснована на принципі континуальності (Саннікова, 2018). Зупинимось більш докладно на змістовній інтерпретації деяких з них (Санніков, 2016).

Стрімкість рішимості (СтР) являє собою відсутність коливань і роздумів у прийнятті рішень, це швидка, енергійна реакція на ситуацію, наполегливість і обдуманість варіанта вибору й реалізації остаточно ухваленого рішення. *Далекоглядність*, передбачливість (Двр) орієнтована на прогноз та облік можливих наслідків, ретельне планування вибору і його реалізації, використання стратегії досягнення мети, прагматичність варіанта рішення (раціональність, корисність, ефективність), який ухвалюється особистістю. *Догматичність*, ригідність (Дгр) являє собою опору особистості на незмінні положення непорушної істини, труднощі в зміні або зміні програми пошуку варіанта й ухвалення рішення, складності при зміні уявлень про середовище реалізації вибору особистості. *Спонтанність* – це риса, протилежна таким вольовим властивостям, як цілеспрямованість і наполегливість. Чим більша величина показника спонтанності (Спр), тим вище енергійність рішимості. Спонтанність можна спостерігати в прояві активності особистості під впливом випадкових імпульсів, коли рішення приймається по першому спонуканню без оцінки наслідків, без організації необхідного контролю над ситуацією. Високий рівень спонтанності характеризує людину з недостатнім самоконтролем у ситуації вибору, ухвалення рішення, у професійній діяльності в цілому.

Результати кореляційного аналізу. Таким чином, після проведеного нами емпіричного дослідження, спрямованого на пошук стійких взаємозв'язків рефлексивності й особистісних властивостей прийняття рішень, а також психологічних особливостей осіб з різним рівнем рефлексивності, були отримані певні результати, які представлені в табл. 1 а-в, 2 і на рисунку 1. Розглянемо результати кореляційного аналізу, які представлені в табл. 1 а-в.

Із усієї сукупності статистично значимих кореляційних взаємозв'язків досліджуваних показників, були виділені взаємозв'язки показників рефлексивності (які отримані по методиках Рфл і МШР) між собою й з показниками особистісних властивостей прийняття рішень.

Аналіз взаємозв'язків, що наведено у таблиці 1 а-в, показує кілька тенденцій. По-перше, між показниками рефлексивності (Рфр, Рфа, Рфм) виявлені додатні статистично значимі взаємозв'язки на 1% і 5% рівні довірчої ймовірності. Крім того, усі ці показники на 1% рівні значимості додатно пов'язані із загальним показником рефлексивності (Зрф). По-друге, виділено додатні зв'язки показників за методикою Опозиції: показника ретро-рефлексії, Рфр, з показником інтроверсії, І (на 5% рівні значимості) і з показником інтуїтивного типу, N (на 5% рівні значимості); показника актуальної рефлексії, Рфа, і загального показника рефлексивності Зрф із показником інтроверсії, І (на 5% рівні значимості, відповідно). По-третє, виділені додатні значимі взаємозв'язки рефлексивності й шкал розумності: далекоглядності, Двр із рефлексивністю майбутнього Рфм (на 1% рівні значимості) і загальним показником рефлексивності, Зрф (на 5% рівні значимості); обачності, Оср із актуальною рефлексією, Рфа, з рефлексією майбутнього і загальним показником рефлексивності – усі зв'язки на 1% рівні статистичної значимості. По-четверте, виявлені додатні зв'язки показника ригідності в прийнятті рішень, Ргд із більшістю показників рефлексивності (Рфр, Рфм, Зрф) в основному на 1% і 5% рівні значимості. По-п'яте, виділені від'ємні статистично значимі взаємозв'язки показників рефлексивності з імпульсивністю (Імп), стрімкістю (Стр), ризикованістю (Ркр), спонтанністю (Спр) і авантюрістю (Авр), в основному на 1 і 5% рівні значимості.

Крім того, рефлексивність рішимості Рфр показує тенденції взаємозв'язків, які є ідентичними по спрямо-

ваності показникам рівня рефлексивності з показниками властивостей прийняття рішень і рішимості. Так, виділені від'ємні статистично значимі взаємозв'язки рефлексивності, Рфл, з імпульсивністю в прийнятті рішень, Імп (на 5% рівні значимості), а також зі спонтанністю рішучості, Спр (на 1% рівні значимості). Також виявлені додатні взаємозв'язки рефлексивності, Рфл, з такими показниками рішучості як Стрімкість, Стр, і асертивністю, Аср (на 1% рівні значимості, відповідно); з показниками обачності, Оср і незалежності, Нзр (на 5% рівні значимості, відповідно).

Результати якісного аналізу. Виділені тенденції створюють умови для одержання обґрунтованого опису індивідуально-психологічних особливостей особистості з різним рівнем рефлексивності. Для цього був проведений якісний аналіз даних вибірки обстежених, який дозволив виділити групи з різним рівнем рефлексивності.

Процедура визначення складу груп обстежуваних з різним рівнем рефлексивності здійснювалася за методом «асів» (Саннікова, 2003). Попередньо дані за методикою по рефлексивності було переведено у відсотілі. Із усієї вибірки були відібрані обстежені з високим рівнем загального показника рефлексивності. Високий рівень рефлексивності привласнювався тим обстеженим, у яких значення показника ЗРф відповідали четвертому квартилю розподілу (від 75 до 100 відсотілей). Низький рівень рефлексивності привласнювався обстеженим, значення показника ЗРф у яких не перевищувало перший квартиль розподілу (від 1 до 25 відсотілей). Таким чином, було сформовано дві групи: у групу Рфл+ («високо рефлексивні») увійшло 12 обстежених; у групу Рфл- («низько рефлексивні») – 9 осіб.

Результати порівняння профілів рішимості у осіб з різним рівнем рефлексивності представлені на рис. 1.

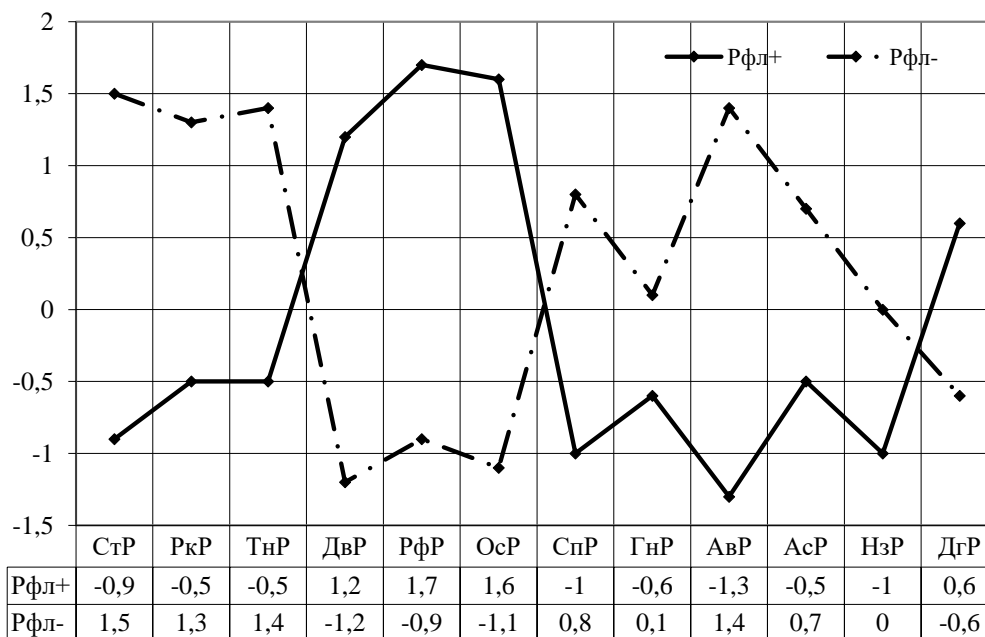

Рис. 1. Профілі рішимості в групах, які відрізняються рівнем рефлексивності особистості (Рфл+, Рфл-)

Візуальний аналіз профілів показників рішимості в обох групах (Рфл+, Рфл-) показує, що обидва профілі розташовані в просторі як додатного, так і від'ємного полюсів. Конфігурація показників рішимості обох груп демонструє дзеркальну картину, різні показники орієнтовані в просторі протилежним чином. Якщо побудувати послідовність показників за ступенем їх виразності, то ранжирування покаже специфіку рішимості кожної із груп (табл. 2). Ранжування значень показників рішимості презентовано по відхиленню від середньої лінії ряду вибірки обстежених. Використання даного підходу дозволить більш коректно виконати аналіз психологічних особливостей кожної із груп, виділити й описати їхню специфіку.

Таблиця 2

Показники рішимості, які домінують у групі рефлексивних (Рфл+) і нерефлексивних осіб (Рфл-)

Ранги	Групи обстежених з високим і низьким рівнем рефлексивності	
	Група Рфл+, 12 осіб	Група Рфл-, 9 осіб
1	Рфл+ рефлексивність	СтР+ стрімкість
2	ОсР+ обачність	Тнр+ толерантність, Авр+ авантюризм
2	Двр+ далекоглядність	Ркр+ ризикованість
3	Дгр+ догматичність	Спр+ спонтанність
4		Аср+ асертивність

Аналіз отриманих результатів показує, що поведінка людини в ситуації вибору й прийняття рішень тісно пов'язана з рівнем його рефлексивності, яка являє собою інтегрований комплекс особистісних і когнітивних характеристик. При цьому різні комплекси властивостей характеризують, відповідно, високорефлексивних (Рфл+) і низькорефлексивних особистостей (Рфл-).

Так, рівень раціональності (Рац) й ригідності (Ргд) у групі з високим рівнем рефлексивності (Рфл+) суттєво перевищує ідентичні показники групи порівняння (Рфл-). Саме рефлексивність «стримує» прояв зазначених властивостей для одержання максимально конкретизованих значень усіх параметрів ситуації при її усвідомленні й оцінці. Високорефлексивні люди, у ситуаціях складного вибору, схильні до обережних і продуманих дій, відрізняються вкрай виразною обачністю, Оср (старанністю), далекоглядністю, Двр (обережністю) догматичністю, Дгр (розсудливістю).

Отримані дані підтверджують наявність рефлексивності в структурі тріади блоку мудрості (розуму особистості), тому що мудрість опирається й на ретельний аналіз різноманітних варіантів, а також на пошук негативних наслідків реалізації остаточного прийнятого варіанту. Третя складова тріади – розумність – рефлексивність, яка відповідає за розуміння того, що відбулося, або може відбутися, або відбувається. І якщо актуальна рефлексія в людини розвинена, то виявляються розвиненими й ретроспективна рефлексія, і рефлексія проспективна, рефлексія майбутнього. Виключення становить рефлексія взаємодії (Рфв),

що вимагає проведення самостійного дослідження. Саме отримані результати дозволяють стверджувати, що рефлексивність особистості забезпечує розуміння ситуації, але не «відповідає» за те, щоб помилки особистість не повторювала двічі. Дані узгодяться з реалізацією особистісного підходу в моделі вибору сучасного професіонала (Саннікова, Санніков, 2024).

Аналіз показав, що ризикованість (Ркр), спонтанність (Спр) і стрімкість (Стр) утворюють взаємозалежну групу, яка забезпечує стійку орієнтацію особистості на одержання швидкого результату, активує рішимість на швидке прийняття рішень у будь-яких умовах, небажання виконувати аналіз, робити розрахунки й продумувати можливі наслідки результату ситуації й очікуваного результату. Деякі властивості стійко виявляються в представників групи з низьким рівнем показників рефлексивності (Рфл-), і особливо в ситуаціях, які вимагають прийняття конструктивних рішень. Вони завжди готові до ризику, більш рішучі, імпульсивні, прагнуть за всяку ціну досягти поставленої мети; більш високий рівень ризикованості сполучається в них з толерантністю до невизначеності, авантюризм і гнучкістю.

Такі результати допомагають зрозуміти психологічну природу нерішимості у високорефлексивних людей. При порівняльному аналізі рішучих і нерішучих (дані показника Стр) між собою необхідно враховувати рівень рефлексивності особистості. Нерішучі люди – не завжди боягузливі, хоча найчастіше саме такими їх сприймають. Ці люди іноді відрізняються підвищеною обережністю. В основі такої поведінки лежить величезна робота розуму: порівняння варіантів і вибору найкращого з можливих; у ретельному пошуку й оцінці умов мінімізації втрат; у пошуку шляхів зниження будь-яких ризиків, у тому числі й економічних.

Узагальнення результатів дослідження дозволило також виявити наступні особливості рефлексивних і не рефлексивних осіб.

Представників групи з високим рівнем рефлексивності (Рфл+) можна описати як людей, яким властиво замислюватися над тим, що відбувається, над причинами своїх дій і вчинків інших людей, над наслідками своїх дій у майбутньому. Вони намагаються ретельно планувати свою діяльність, у край рідко бувають спонтанними й розглядають різноманітні варіанти в ситуації вибору, у прийнятті й реалізації ухваленого рішення. Безпосередньо перед вибором остаточного рішення у них можуть виникати суб'єктивні труднощі, особливо при змушеній взаємодії з іншими людьми (або при необхідності погоджувати шляхи досягнення мети в умовах безпосередньої взаємодії). В осіб з високим рівнем рефлексивності розвинені здатності, які допомагають не тільки виділяти істотні особливості реальної або віртуальної ситуації, але й коректно оцінювати й враховувати умови досягнення цілей, перевіряти реалізацію й адекватність виробленої програми дій тієї конкретної діяльності, яка планується.

Вони також здатні до проведення строгого аналізу своїх учинків – до чіткого опису виявленого кола причин, які їх обумовили, а також до оцінки їх ймовірних наслідків. Вони відрізняються високим рівнем психологічної стійкості, низьким рівнем або повною відсутністю тривожності, гарною емоційною витриманістю, високим рівнем адаптованості до особливостей організаційного й соціального мікросередовища.

Представників групи осіб з низьким рівнем рефлексивності (Рфл-) можна охарактеризувати як людей рішучих, але схильних до необережної поведінки. Представники даної групи можуть характеризуватися дефіцитом холодного розуму й урівноваженості. Ці люди, в основному, упевнені в собі, у своєму успіху, проявляють незалежність як у поведінці, так і при взаємодії з іншими. Нерідко у представників групи (Рфл-) можна спостерігати спонтанну поведінку, спонтанну агресію й зміну настрою.

Висновки:

1. Проведене теоретико-емпіричне дослідження дало можливість розкрити значення властивості «рефлексивність», розширити уявлення про сутність цього феномену. Аналіз існуючих підходів дозволив установити, що рефлексивність може розглядатися і як спосіб дії в неясній обстановці, і як елемент психологічної системи прийняття рішень. Слід зазначити, що рефлексивність є не тільки однією з важливих характеристик самопізнання, але й провідною характеристикою компонента рішучості – розуму.

2. Виділені полярні статистично значимі кореляційні взаємозв'язки рефлексивності, показників прийняття й реалізації рішень в групах високо- і низькореклексивних осіб. Емпірично підтверджені особливості високорефлексивних і низькореклексивних осіб, які обумовлені домінуванням декількох елементів у структурі рефлексивної особистості. Встановлено, що особам з різним рівнем рефлексивності властиві певні властивості прийняття рішення й специфіка їх прояву, стійка рекомбінація показників рішучості, властивостей прийняття рішень особистістю й рівень їх виразності.

3. Підтверджена основна функція рефлексивності, яку вона виконує в прийнятті рішень, – контроль над включенням у ситуацію необхідних ресурсів для її «вирішення» (активація ресурсів «подолання»), і, як наслідок, контроль не тільки за своєчасною активацією в ситуації прийняття рішень необхідних професійно важливих якостей професіонала (ресурсів «вирішення» ситуації), але і їхній розвиток до рівня, який необхідний і достатній для оцінки й врахування умов ситуації вибору особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ватан Ю. П. Структура та сутність метакогнітивної активності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2021. Випуск 3. С. 10–14. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2021.3.2.

2. Горбань Г. О. Прийняття рішення як психологічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національ-*

ного університету. Серія: Психологія. 2021. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 1. С. 9–11. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2021.1.2.

3. Заїка Євген, Зімовін Олексій. Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання. *Психологія і суспільство*. 2014. № 2. С. 90–97. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2014_2_9.

4. Кондратенко Л. О. *Професійна рефлексія як засіб підвищення фахової компетентності педагога та саморозвитку*: [метод. рекомендац.]. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 40 с. URL: http://www.soippo.edu.ua/images/Психологічна_служба/Методична_скарбничка/Професійна%20рефлексія%20як%20засіб%20підвищення%20фахової%20компетентності%20педагога%20та%20саморозвитку.pdf.

5. Маскалева Л. А. Психолого-педагогічні умови розвитку рефлексивності майбутніх психологів : Дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 219 с. URL: [http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_maskaleva_\(1\)_1558512349.pdf](http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_maskaleva_(1)_1558512349.pdf).

6. Пісоцький О. П. Когнітивний стиль як чинник розвитку інтелектуального потенціалу майбутнього практичного психолога : Дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07. Київ, 2008. 247 с. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/44277>.

7. Роганова М. В., Рашидова С. С., Роганов М. М. Професійна рефлексія викладача закладу вищої освіти як умова його педагогічної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія та практика: збірка наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. Том 1. № 1 (105). С. 141–151. DOI: 10.33216/2220-6310/2023-105-1-141-151.

8. Санніков О. І. Психологія прийняття життєвих рішень особистістю : Автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2016. 41 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/506/1/Sannikov%20pdf>.

9. Санніков О. І., Солунін Н. О. Рациональність та рефлексивність як чинники вибору особистості. *Диференціально-психологічні виміри особистісного самоздійснення Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми сучасної психології особистості» (21 березня 2019 р.)*. Одеса : ВМВ, 2019. С. 131–140.

10. Саннікова О. П. Континуально-ієрархічна модель особистості. *Психологія і суспільство*. 2018. № 3–4 (73–74). С. 166–177. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35721/1/Саннікова.pdf>.

11. Саннікова О. П., Санніков О. І. Модель вибору професіонала : особистісний підхід. *Науковий журнал «Перспективи та інновації науки»*. Серія «Психологія». 2024. № 9(43). С. 644–660. DOI: 10.52058/2786-4952-2024-9(43)-644-660.

12. Шамлян К. М. Проблема волі у сучасній психології. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Психологія»*. 2024. № 1. С. 76–83. DOI : 10.32782/2311-8458/2024-1-11.

13. Sannikova O., Sannikov O., Husak L. Features of decisiveness in individuals with different emotional disposition. *Georgian Medical News*. 2020. № 4 (301). P. 136–142. URL: https://www.geomednews.com/s/480918712df344a477508d4cd7815ab/files/uploaded/V301_N4_April_2020.pdf.

REFERENCES

1. Vatan, Yu. P. (2021). Struktura ta sutnist" metakohnityvnoyi aktyvnosti [The structure and essence of metacognitive activity]. *Naukovyj visnyk Uzhhorods"koho nacional"noho universytetu. Seriya: Psykholohiya*. Uzhhorod, 3, 10–14 [in Ukrainian].
2. Horban", H. O. (2021). Pryjnyattya rishennya yak psykholohichna problema. [Decision-making as a psychological problem]. *Naukovyj visnyk Uzhhorods"koho nacional"noho universytetu. Seriya: Psykholohiya*. Uzhhorod, 1, 9–11 [in Ukrainian].
3. Zayika, Yevhen, & Zimovin, Oleksij (2014). Refleksyvnist" osobystosti yak predmet psykholohichnoho piznannya [Reflexivity of the individual as a subject of psychological cognition]. *Psykholohiya i suspil"stvo – Psychology and society*. Ternopil, 2, 90–97 [in Ukrainian].
4. Kondratenko, L. O. (2022). *Profesijna refleksiya yak zasib pidvyshhennya faxovoyi kompetentnosti pedahoha ta samorozvytku [Professional reflection as a means of increasing the professional competence of a teacher and self-development]*. Sumy : NVV KZ SOIPPO [in Ukrainian].
5. Maskaleva, L. A. (2019). Psykholoho-pedahohichni umovy rozvytku refleksyvnosti majbutnix psykholohiv [Psychological and pedagogical conditions for the development of reflexivity of future psychologists]. *Candidate`s thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Pisoc"kyj, O. P. (2008). Kohnityvnyj styl" yak chynnyk rozvytku intelektual"noho potencialu majbutn"oho praktychnoho psykholoha [Cognitive style as a factor in the development of the intellectual potential of the future practical psychologist]. *Candidate`s thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Rohanova, M. V., Rasyhdova, S. S., & Rohanov, M. M. (2023). Profesijna refleksiya vykladacha zakladu vyshhoyi osvity yak umova joho pedahohichnoyi kul"tury [Professional reflection of a teacher of a higher education institution as a condition for his pedagogical culture]. *Duxovnost" lychnosti: metodolohyya, teoryya y praktyka: sbornyk nauchnykh robot Vostochnoukraynskoho nacyonal"noho unyversyteta ymeny Vladymyra Dalya*. Vol. 1, 1 (105), 141–151 [in Ukrainian].
8. Sannikov, O. I. (2016). Psykholohiya pryjnyattya zhytlyevykh rishen" osobystisty [Psychology of making life decisions by a person]. *Doctor`s thesis*. Odesa [in Ukrainian].
9. Sannikov, O. I., & Solunin, N. O. (2019). Racional"nist" ta refleksyvnist" yak chynnyky vyboru osobystosti [Rationality and reflexivity as factors of individual choice]. *Dyferencial"no-psykholohichni vymiry osobystisnoho samozdijsnennya: Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Problemy suchasnoyi psykholohiyi osobystosti» (21 bereznya 2019 r.)*. Odesa : VMV, 131–140 [in Ukrainian].
10. Sannikova, O. P. (2018). Kontynual"no-iyerarxichna model" osobystosti [Continual-hierarchical model of personality]. *Psykholohiya i suspil"stvo – Psychology and society*. 3–4 (73–74), 166–177 [in Ukrainian].
11. Sannikova, O. P., & Sannikov, O. I. (2024). Model" vyboru profesionala : osobystisnyj pidxid [Model of professional choice : a personal approach]. *Perspektyvy ta innovaciyi nauky – Perspectives and innovations of science. Seriya: Psykholohiya*. 9 (43), 644–660 [in Ukrainian].
12. Shamlyan, K. M. (2024). Problema voli u suchasnyj psykholohiyi [The problem of will in modern psychology]. *Naukovyj visnyk L"vivs"koho derzhavnogo universytetu vnutrishnix sprav. Seriya: Psykholohiya*. 1, 76–83 [in Ukrainian].
13. Sannikova, O., Sannikov, O., & Husak, L. (2020). Features of decisiveness in individuals with different emotional disposition. *Georgian Medical News*. 4 (301), 136–142 [in English].

Oleksandr Sannikov,

*Doctor of Psychological Sciences, Professor,
The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6743-0182>*

Laura Zhorniak,

*Bachelor of Specialty «053 Psychology»,
The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8526-2705>*

SELF-ANALYSIS AND DECISION-MAKING

The results of a theoretical and empirical study of self-cognition of one's own spiritual world, self-analysis, i.e. reflexivity, which is considered as a property of a professional's personality, are presented. The intensive growth of applied studies of reflective processes, the separation of the psychology of reflection into an independent direction of applied psychology makes it urgent to study the patterns of its manifestation in the situation of choice, in decision-making, in various types of professional activity. The purpose of the article is to determine the role and place of self-cognition, reflexivity in decision-making, as well as to determine the regular interrelationships of reflexivity and personal properties of decision-making.

An analysis of existing approaches to the understanding of «reflexivity» has been carried out, its functional capabilities as a supporting mechanism of professionalization of the individual, conditions of the situation under which reflexivity is deployed in professional self-realization have been shown. Reflexivity is considered as a personal property that manifests itself in the ability to be aware of and adequately evaluate oneself and the external world in order to act effectively in a changing environment.

Reflexivity is the ability of a person to analyze themselves, to identify the motives of their actions and decisions, to evaluate their actions and events in the past, in the present and in the future (their emotional states, changes in personality traits and character, successful or unsuccessful results of the implementation of decisions and activities). In the theoretical analysis, the role of reflexivity in the life of an individual, the peculiarities of its manifestation in the acceptance of solutions, the stylistic peculiarity of reflexivity in situations of choice and implementation of actions in professional activity are considered.

Reflexivity control function in the space of self-realization resources of the professional personality has been empirically confirmed. The results of the analysis of the studied characteristics are given on such widely used psychodiagnostic methods as the assessment of the level of reflexivity, the decision-making questionnaire, multidimensional scales of decisiveness, personal decision-making factors. With the help of correlation analysis, statistically significant relationships of reflexivity with decisiveness scales and decision-making properties of the individual have been determined. Statistically significant relationships that were found showed a higher level of relationships of reflexivity, indicators of foresight and diligence. Qualitative analysis using the method of profiles made it possible to study the psychological features of a professional's decisiveness in individuals who differ in the level of reflexivity.

Key words: *self-cognition, reflexivity, individual's decisiveness, decision-making, choice, professional.*